

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יב, תשכ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

נתינת הדעת על ההבדל שבין שתי הפונקציות של אפוא.
וכשיתברר לה, שמלה זו בתפקיד הסגר אינה נבדלת משאר
מלות ההסגר, יחייב הדבר בוודאי, שגם אפוא כהסגר
תיכתב בין שני פסיקים.

משה זילברג

לשון — זו סגנון *

ב. תרגום מילולי ותרגום שקול

בשיחתי הקודמת — בסופה — הצבעתי על הקושי
הרב, שאנו נתקלים בו מדי בואנו להערות את התוכן הרעיוני
מכלי אל כלי, מן השפה האירופית אל השפה העברית. בעית
עירוי זו מצויה עקרונית אצל כל תרגום ותרגום, אך היא
קשה שבעתיים, כאשר התרגום הוא משפה אירופית לעברית.
כי הקנקנים אינם שווים, לא בקיבולם ולא
בתכולתם, ויש שהכלי המשמש בשפה הזרה "מידת הלח",
משמש בשפה העברית "מידת היבש" — או להפך.

והרי מעשה שהיה, מעין "בדידי הוה עובדא", דוגמה
חיה ומאלפת לתחושת השוני ההוא. נזדמן לי, לפני חדשים
מספר, להאזין לשידור "קול-ישראל" של ראיון הטלוויזיה
עם חרושצ'וב, שנערך בניו-יורק ע"י המראיין היהודי דוד

* מסדרת שיחות, ששודרו ב"קול ישראל" ומתפרסמות כאן

ברשות שירות השידור.

זוסקינד — או „דיויד סאסקיינד“, כפי שקוראים לו באמריקה. תחילה, ובדרך כלל, תורגמו הדברים קטעים קטעים, לסירוגין, מאנגלית לרוסית ומרוסית לאנגלית, לאחר שמר חרושצ'וב, או מר סאסקיינד, כילה את דבריו. אך בחלק של השידור סודר תרגום דבריו של המראיין באורח סימולטאני, חד־זמני, כלומר תורגמה מלה מלה מאנגלית לרוסית, מיד עם צאתה מפי המדבר. והמבצע הצלית. קרתה רק תקלה אחת, כאשר המתורגמן תרגם את המלה האנגלית to wail (לקונן, לייילל) במלה הרוסית 'layat' (לנבוח). הדבר העלה את חמתו של חרושצ'וב, התקיים דין ודברים קולני קצר. בסופו של דבר התפייסו הצדדים, וכך נמנעה מלחמת עולם שלישית!

והנה תוך כדי האזנה לאותו שידור חלף במוחי רעיון משונה: מה היה, אילו היה מר חרושצ'וב מדבר ישר אל המיקרופון בתחנת השידור של „קול־ישראל“? לא מה היה קורה בעולם, או במזרח התיכון, אלא שאלה קצת יותר צנועה: האם אפשר היה לערוך תרגום סימולטאני מרוסית לעברית? ותשובתי לעצמי הייתה: לא, אי אפשר, בשום פנים ואופן! ומשני טעמים:

א. התחביר של השפה הרוסית שונה בתכלית מן התחביר של השפה העברית: זו מקדימה, בהקשר מסוים, נשוא לנושא, וזו מקדימה, באותו הקשר ממש, נושא לנושא; בעברית בא שם התואר תמיד אחר־י שם העצם, ברוסית בא שם התואר לפני שם העצם. כך, שאילו תורגמה כל מלה לחוד מרוסית לעברית, היה רעיון המשפט עומד על הראש, או שלא היה בו רעיון כלל!

ב. וזה הוא לדעתי העיקר: כל אותם הביטויים והציורים והפתגמים והעוקצים, שמשתמש בהם נואם עממי ברוסית, גרמנית, צרפתית, אנגלית וכו', אפשר אמנם, בקצת רצון וניסיון, להביע אותם בעברית, אך לא על ידי תרגומים מילוליים, וודאי לא תוך כדי דיבור. כי כדי שהתרגום העברי יהיה מדויק מצד התוכן, הוא חייב דווקא להיות בלתי מדויק מבחינתו המילולית: על ידי מציאת ביטויים שקולים, שווי-ערך, אשר יביע אותו רעיון גופו, אולי עוד קצת יותר משופר, באמצעות מלים שונות. זו היא הסגולה המכרעת, הדורשת מן המתרגם העברי להיות אמן יוצר.

הפסוק אומר: "מכל מלמדי השכלתי", והמראיין האמריקאי נתן לי, שלא מדעת, "שיעור הסתכלותי" בדרכי הלשון העברית. זה היה שיעור נוסף, כי הרעיון כשהוא לעצמו היה ברור לי מכבר, והוא ברור לכל אלה הקרובים פחות או יותר אצל ענייניה ובעיותיה של הלשון העברית החיה.

האם היא חיה באמת — זאת היא השאלה; או דילמא: אגב החייאת גופה נטלנו ממנה את הנשמה, והפכנו אותה למעין "אספראנטו", שפה של שני ממדים בלבד, שאין לה לא עומק ולא גובה, לא היסטוריה ולא ייחוס אבות.

כי מה הוא הקסם המיוחד שבשפה הלאומית שלנו? על שום מה קשרנו את השיבה לעברית קשר כל כך הדוק עם שיבת ציון, עם השחרור הלאומי והגאולה הלאומית שלנו? האם כדי שתהיה לנו שפה מיוחדת, מין צופן, שנוכל לשוחח בו בינינו לבין עצמנו, בלי לחשוש מפני עין רעה או אוזן רעה? — לא! לא בשביל כך נטלנו על עצמנו את המאמץ

העצום הלה! השיבה לעברית היא שאיפת השיבה אל עצמנו, לעצמיותנו הרוחנית, בחינת "מקווה ישראל — עברית", בה אנו מיטהרים, ובה אנו משיגים את הקשר הנפשי שנותק אל עולם המחשבה והרגש של היהדות המקורית. ריבוננו של עולם הוא "ריבוננו של-עולם" רק בעברית; כאן אתה חש את מלוא האינטימיות שביחסי אדם ובוראו לפי התפיסה היהודית. משתרגמת אותו לשפה אחרת, הוא נהפך לאיזה מין "בוֹס" גדול, עתיר נכסים, המטייל לו ארוכות וקצרות ברחבי האימפריה שלו.

אם זו היא מטרת השיבה לעברית, אם החייאת הלשון צריכה להיות מחיה נפשית — "מחיה נפשות" תרתי משמע — הרי מוטלת עלינו חובה כפולה ומכופלת לדייק תכלית דיוק בבחירת הביטויים ההולמים לתרגום החומר הרעיוני החדש שנתעשרנו בו, ככל עם מודרני אחר, עם התקדמותן של התרבות והציוויליזציה האנושית. התרגום צריך להיות, כפי שכבר הדגשתי, לא מילולי, אלא שקול, שווה-ערך, המשתלב, כמשהו מקורי, במערכת המושגים ודרכי החשיבה והמחשבה של העברית המקורית. התרגום הטוב ביותר — הייתי אומר בצורה קצת פרדוקסלית — הוא התרגום המטעה, זה שמשלה אותך לחשוב, כי הוא אינו תרגום, אלא מקור.

אין אני נמנה עם כת הפוריסטים, המבקשים לשמור מכל משמר על הדקדוק העברי העתיק ומוכנים ליהרג על פחות משווה דגש. כללי הפונטיקה של הלשון העברית, כבודם במקומו מונח, השומר ישמור, והחדל יחדל! עבר הזמן, בו

כלי ההיגוי הפיסיים של האדם העברי לא יכלו שלא לשמור על הכללים ההם. כעת רק מעטים בתוכנו מרגישים את הכורח שבדבר.

שמעתי פעם שני תימנים צעירים מתווכחים זה עם זה על עסקי נישואין. האחד אומר: "לא טוב היות האדם לבדו"; השני אומר: "לא טוב, אבל גם לא רע!" והוא מוסיף: "יודע אתה, כשאדם נושא לו אישה — הפונט נעשה חצי פֹּונט!"

צדק האיש, לפחות מן הבחינה הדקדוקית, שהרי אחרי ה"א הידיעה בא דגש, ואחרי האותיות אהו"י נופל הדגש. אבל מי מאתנו האשכנזים, ואפילו אחינו הספרדים, נוהג או יודע לדקדק בדבר? האם אנו באמת נוסעים תמיד לפֹּאריס, ולא לפאריס, לבֹּסטון ולא לבוסטון? במדרשים ובספרי השאלות-ותשובות המציאו תחבולות שונות כדי להציל את הדגש או כדי להיפטר ממנו, בנוגע למלים זרות. כתבו ורנקפורט בוי"ו, כדי שלא יצטרכו לבטא פרנקפורט! אך גם ההמצאות הללו לא הועילו בהרבה. פילוסופיה, למשל, נשארה. אי אפשר היה להוסיף א' בראש המלה, ולכתוב אפילוסופיה. היו חושדים: דאי, כי הכוונה היא לפילוסופיה הידועה של ה"כאילו" — ה"als ob" — של הגרמני Vaihinger. על כל פנים אנו בימינו אלה, איננו יכולים להמשיך בדרך זו. בשבילנו יהיו הכללים הללו כבלים, שיכבלו ויחבלו בכושר המחשבה, או בשטף הדיבור.

אך לא כאן טמון מרכז הכובד של הבעיה — לא הדקדוק והפוניטיקה והאטימולוגיה הם ראש דאגתנו. הללו

יוכרעו במרוצת הזמן על ידי "המדבר בעדו" — על ידי העם גופו — ננהג כאן לפי האמרה הארמית המפורסמת: "פוק חזי מאי עמא דבר", צא וראה כיצד העם נוהג. דאגתנו נתונה לעתידו של הסגנון העברי, ההולך ומתחלל, הולך ומתכער, נעשה יותר ויותר זול — וולגארי — כתוצאה מן האינפלוציה של ואלוטה זרה, של מטבעות לשון זרים, המוכנסים לעברית המדוברת "על קרבם ועל פרשם" — פרשם, להבדיל מפירושם — ללא כחל, ללא שרק, ומזעזעים את יסודי הבניין, חטוב האיברים וכליל היופי, של השפה העברית.

דוגמאות לכך וגם הצעות מסוימות אביא בשיחה הבאה.

צבי שארפשטיין (ניו יורק)

העברית במדינת ישראל בשנת תש"ך

באביב של שנה זו הייתי עד למלחמת שפתיים באוטובוס גדוש נוסעים בתל-אביב. פרצה מריבה בין אחד הנוסעים, צעיר מארצות המזרח, שעלה, כנראה, לפני שנים מעטות, ובין הכרטיסן שהיה אף הוא, לפי הכרת פניו, בן המזרח. הנוסע האשים את הכרטיסן באונאה, שבמויד חיסר מן העודף על דמי הכרטיס המגיע לו, כי חשב, שבשעת טרדה לא יטרח המקבל למנות את המטבעות, וכדי לתת תוקף להאשמתו העיד, שהשתמש הכרטיסן בתחבולה זו גם לגבי קונה הכרטיס שבא לפניו.